

УДК 378

Руслан Маслюк,
аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ЛОГІКО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КОМПЛЕКСІВ «ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ – ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ» У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено основні тенденції розвитку навчальних комплексів у системі неперервної педагогічної освіти; здійснено логіко-історичний аналіз процесу їх становлення; проаналізовано праці сучасних вчених про роль навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет» у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: *неперервна педагогічна освіта, навчальні комплекси, академія, професійна підготовка, навчальний комплекс «педагогічний коледж – педагогічний університет».*

В статье рассматриваются основные тенденции развития учебных комплексов в системе непрерывного педагогического образования; осуществлен логико-исторический анализ процесса их становления; проанализированы труды современных ученых о роли учебного комплекса «педагогический колледж – педагогический университет» в профессиональной подготовке будущих педагогов.

Ключевые слова: *непрерывное педагогическое образование, учебные комплексы, академия, профессиональная подготовка, учебный комплекс «педагогический колледж – педагогический университет».*

The main trends in the development of educational facilities in continuing teacher education are examined; logical and historical analysis of the process of their formation is implemented, the works of contemporary scholars on the role of an educational complex «Pedagogical College – Pedagogical University» in the training of future teachers are analyzed.

Key words: *continuous pedagogical education, educational facilities, academy, training, an educational complex «Pedagogical College – Pedagogical University».*

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освітньої парадигми, що здійснюється на тлі активних інноваційних процесів у соціальній та економічних сферах життя суспільства, є посилення уваги до проблеми неперервної педагогічної освіти. Її головний зміст полягає в

постійному творчому оновленні, розвитку і вдосконаленні кожної людини протягом усього життя. Підготовка висококваліфікованого спеціаліста виступає одним з головних принципів педагогічної освіти, яка є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини. Рівень педагогічної освіти визначає ефективність у вирішенні професійних завдань вихователя, вчителя, викладача вищого навчального закладу і системи освіти дорослих [1]. Стратегічним завданням педагогічної освіти є підготовка компетентного фахівця, здатного ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, вирішувати типові та проблемні завдання, що виникають у власній професійній діяльності [2].

Основні вимоги до неперервної професійної підготовки спеціалістів конкретизовано у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті (2002), Законі України «Про загальну середню освіту» (1999), «Про вищу освіту» (2002), Державній програмі «Вчитель» (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013).

Одним зі шляхів вирішення проблеми постійного професійного вдосконалення є підготовка спеціалістів в умовах навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет», який найкращим чином реалізує завдання неперервної підготовки фахівців у сучасних умовах глобалізації. На думку Л. В. Моторної [2], освіта, отримана в навчальних комплексах, у світовому освітньому просторі в системі неперервної професійної освіти є пріоритетною й престижною.

На сьогодні в Україні законодавчим підґрунтям функціонування навчального комплексу «педагогічний комплекс – педагогічний університет» є «Положення про навчальний і навчально-науково-виробничий комплекс», який діє з 25 січня 1994 р. [3], яке визначає порядок створення навчальних та навчально-науково-виробничих комплексів, організацію їх навчально-виховної роботи та формування змісту освіти у системі ступеневої підготовки фахівців. Згідно з цим документом, навчальні комплекси забезпечують «впровадження системи ступеневої підготовки фахівців за наскрізними навчальними планами та програмами, ефективне використання науково-педагогічних кадрів, навчально-лабораторної та виробничої бази, соціальної інфраструктури, організацію підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів та працівників підприємств, спільне проведення науково-дослідних робіт, апробацію та використання результатів наукових досліджень, підготовку наукових кадрів, розробку навчально-методичного забезпечення» [3, с. 3].

Проблемами, пов'язаними із реалізацією неперервної педагогічної освіти у системі навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет» займалися сучасні вчені – Л. І. Бережна [4], Н. В. Денисова [5], Л. Г. Диханова [6], О. В. Чепка [7] та інші. Так, у

дисертаційному дослідженні Л. І. Бережної «Організаційно-педагогічні основи формування фізичної культури в педагогічному коледжі на базі навчального комплексу» [4] експериментально апробовано ефективність концепції підготовки вчителів у системі неперервної педагогічної освіти на базі навчально-науково-педагогічного комплексу. Дослідниця розглядає навчальний комплекс як систему неперервної педагогічної освіти і зазначає, що система підготовки педагогічних кадрів у навчальному комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет» забезпечує більш високий рівень професійної майстерності педагогів.

Н. В. Денисова [5] аналізує теорію психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів у комплексі «коледж – університет» у контексті неперервної педагогічної освіти, обґрунтовує та характеризує напрями організаційно-методичної взаємодії структурних підрозділів, розкриває зміст основних факторів, що спричинили створення навчальних комплексів, та обґрунтовує етапи їхнього розвитку.

Мета статті – здійснити логіко-історичний аналіз становлення та розвитку вітчизняної педагогічної освіти, передумов створення навчального комплексу «коледж – університет» та його ролі в процесі неперервної педагогічної освіти.

Дослідженням становлення вітчизняної педагогічної освіти, розвитку навчальних комплексів у контексті неперервної педагогічної освіти присвячені праці сучасних дослідників Н. М. Дем'яненко [8], В. І. Лугового [9], В. К. Майбороди [10], Н. С. Побірченко [11] та інших.

Важливу роль у становленні педагогічної освіти відіграли братські школи. Зокрема, Львівська братська школа була взірцем для інших шкіл, і саме тут проросли перші паростки педагогічної освіти. Вона не лише готувала учителів для початкових і середніх навчальних закладів, а й давала можливість найбільш талановитим викладати в інших братських школах. Віддаючи дитину до школи, батьки мали при свідках ознайомитися зі шкільними порядками і скласти договір, у якому зазначити зміст і термін навчання дитини в школі. Школу очолював ректор. Крім того, братство виділяло двох шкільних наглядачів (схолархів), які контролювали роботу вчителів та успішність учнів, і розв'язували всі господарські питання.

Учителі братських шкіл здобували освіту не тільки у братських школах, а також у різних академіях і університетах, нерідко в закордонних. Шкільна дисципліна була сувора – тілесні покарання вважалися необхідною частиною шкільного кодексу братських шкіл [Невмержицька].

Становлення вітчизняної педагогічної освіти сягає часів Київської Русі, коли було засновано Києво-Могилянську та Острозьку академії, які стали першими осередками формування науково-педагогічної еліти, вчителів-фундаторів національного шкільництва. Навчально-виховний процес в академіях носив яскраво виражене гуманістичне спрямування, поєднував національні традиції українського шкільництва та кращі

здобутки західноєвропейської педагогічної думки. Про результативність і дієвість роботи вище названих академій свідчить наукова та просвітньо-педагогічна діяльність її вихованців: гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного, М. Смотрицького; І. Вишенського, П. Могили, Ф. Прокопович, Г.Сковороди та ін.

У XVII–XVIII ст. розгорталася діяльність мандрівних дяків – вихованців українських духовних шкіл, які не мали постійного місця проживання і служби, мандрували містами і селами України, заробляючи на проживання культурно-просвітницькою роботою (учителювали, складали та декламували вірші, ходили з вертепом). Завдяки їм кожна дитина, яка мешкала далеко від школи, мала змогу вчитися вдома чи близько від дому за цілком посильну для батьків платню вчителів. Це сприяло повному забезпеченню початкового загального навчання всіх дітей шкільного віку в Україні, що мало надзвичайно важливе освітнє значення. Мандрівні дяки користувалися високим авторитетом серед учнів і батьківської громадськості, бо були тісно зв'язані з народом, вчили дітей рідною мовою із застосуванням доступних і зрозумілих усім засобів народної педагогіки.

Проблемою педагогічної освіти займалися і просвітники Львівського університету, тісна співпраця якого з Києво-Могилянською академією сприяла формуванню висококваліфікованих викладачів для Московської академії, Петербурзької семінарії, Чернігівського, Переяславського, Харківського колегіумів, а також європейських університетів: Паризького, Празького, Римського [5, с. 23].

Н. С. Побірченко у дослідженні «Безперервна педагогічна освіта в історичному вимірі» стверджує, що початком розвитку системи неперервної педагогічної освіти є Київська духовна академія, в якій здійснювалася підготовка вчителів для національних шкіл, відкритих згідно з Духовним регламентом Ф. Прокоповича. «Ніяких інших закладів для підготовки педагогічних кадрів не було, та й не могло бути, адже не було розвиненої системи шкільної освіти [11, с. 166]. Дослідниця відзначає, що лише у XIX ст. після створення Міністерства народної освіти, заснування Харківського та Київського університетів з'являються паростки системи неперервної педагогічної освіти. «При університетах відкривалися педагогічні інститути, які були спеціальними педагогічними закладами, що забезпечували професійну педагогічну підготовку майбутніх учителів для гімназій і частково – для повітових училищ» [11, с. 167].

Вагомий внесок у розбудову вітчизняної системи педагогічної освіти зроблено Харківським університетом, організаційно-методична діяльність якого прискорила освітні реформи, за перші дев'ять років функціонування закладу кількість загальноосвітніх шкіл збільшилася в сім разів.

Вивченню питань професійної підготовки майбутніх педагогів присвячено дисертаційну роботу І. М. Кравченко «Учительські інститути в

системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)» [12]. Перші педагогічні інститути були закладами закритого типу, де психолого-педагогічна підготовка складалась з теоретичного (вивчення інтегрованого курсу «Педагогіка») і практичного (психолого-педагогічні спостереження в ході педагогічної практики) компонентів. По завершенню повного курсу навчання випускник педагогічного інституту мав прослужити на вчительській посаді не менше шести років [12, с. 2–3].

Н. С. Побірченко стверджує, що протягом другої половини XIX – поч. XX ст. була створена «ієрархізована система безперервної освіти педагогічних працівників, яка далі набирала різних ознак організаційної і змістової єдності, взаємозв'язку усіх ланок освіти» [11, с. 191].

У становленні навчально-наукових комплексів на Україні особливу роль відіграв Фребелівський педагогічний інститут (1907–1920 рр.), який на початку XX ст. являв собою розгалужену мережу навчально-допоміжних закладів (навчально-виховні – дитячі притулки, дитячі садки, початкові школи, вище початкове училище, клуб для підлітків, школа для дорослих, музеї, бібліотеки); наукові – педологічна лабораторія, педагогічна амбулаторія, амбулаторія педагогічної патології, лабораторія експериментальної психології, психологічна лабораторія). Діяльність Фребелівського педагогічного інституту спрямовувалася на комплексну професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя.

Організація такого типу вищого навчального закладу забезпечувала високий рівень науково-дослідної роботи, її цілісність та диференційованість, можливість швидкого впровадження наукових здобутків у практику шкільного життя; дозволяла прослідкувати взаємозумовленість та взаємозалежність усіх ланок освіти (дошкільної, середньої, вищої). Педагогічний процес у Фребелівському педінституті базувався на поєднанні науково-теоретичної та дослідницько-практичної роботи з навчально-виховною, що впливало на підвищення рівня підготовки педагогічних кадрів.

На базі Київського Фребелівського педагогічного інституту існував інститут вільнослухачок, якого можна вважати праобразом сучасної системи профудосконалення вчителів (післядипломна освіта). З цією ж метою при інституті функціонували курси підвищення кваліфікації вчителів. Поєднання педагогічної підготовки та перепідготовки суб'єктів народної освіти на базі педвузу свідчить про поглиблення науково-теоретичної та методичної складової педагогічного процесу навчального закладу.

В. К. Майборода [10] констатує той факт, що саме XX століття характеризується поширенням нових неурядових типів освітньо-професійних закладів – навчально-наукових комплексів, які функціонували поряд з педагогічними університетами. Це була перша спроба об'єднання зусиль державних професійно-педагогічних установ, навчальних закладів

для здійснення підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, розробки наукових проблем та консультаційної просвітницької діяльності. Такі навчально-наукові комплекси інтегрували роботу методичних об'єднань, комісій, просвітницьких товариств, училищних комітетів, різновидів педагогічних курсів, учительських з'їздів, педагогічних шкіл (прототипів педагогічних технікумів, училищ, пізніше – коледжів). Перші навчально-наукові комплекси педагогічного спрямування заклали основи багаторівневої системи професійної освіти: 1 ступінь – фундаментальна загальна університетська освіта; 2 ступінь – фахова підготовка педагогічних працівників за профілями.

Об'єктивний ретроспективний логіко-системний аналіз архівних матеріалів, педагогічної і політичної літератури з досліджуваної проблеми дав змогу Н. Дем'яненко виявити такі провідні тенденції, особливості і закономірності загально педагогічної підготовки XIX – першої третини XX ст.: загально педагогічна підготовка є загальною і єдиною для кожного вчителя, незважаючи на різну основну спеціальність; упровадження ідей інтеграції та диференціації в систему та зміст загально педагогічної підготовки вчителя; професіоналізація загально педагогічної підготовки вчителя; створення зразкових, дослідних навчально-виховних закладів та педагогічних комплексів [8].

Протягом 60–70-тих рр. XX ст. в історії розвитку вітчизняної системи педагогічної освіти здійснено перехід до централізації освіти, утвердження авторитарної педагогіки. Поряд з указаними негативними явищами, позитивним було вдосконалення змісту психолого-педагогічних дисциплін, зародження гуманістичної педагогіки співробітництва.

Аналітичне опрацювання науково-педагогічних, нормативних джерел дозволило констатувати, що 70–80-ті рр. XX ст. характеризуються подальшою централізацією та уніфікацією змісту педагогічної освіти. Вітчизняний дослідник теоретико-методологічного аспекту розвитку педагогічної освіти в Україні В. І. Луговий зазначив, що етап до 1985 р. визначався жорстокою (абсолютною) централізацією. Саме 1985 р. учений охарактеризував як пік розвитку і загострення кризового стану в педагогічній освіті. 1985–1991 рр. – етап ліберального централізму [10].

Реформування радянської системи педагогічної освіти 1984–1985 рр. спрямовувалося на збільшення терміну навчання, оскільки низький загальноосвітній рівень педагогічної підготовки провокував виникнення догматизму, консерватизму, національного нігілізму, дегуманізму в діяльності вчителів і вихователів. У зазначені роки було розроблено перші комплексні плани, спрямовані на забезпечення наступності середньої і вищої ланки спеціальної педагогічної освіти [7].

1985 р. було затверджено постанову «Про заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів, поліпшенню умов їх праці і побуту», згідно з якою пропонувалося «закріпити за кожним навчальним закладом, який веде підготовку вчителів (викладачів) і

майстрів виробничого навчання, загальноосвітні школи, середні спеціальні і професійно-технічні навчальні заклади та позашкільні установи як базової для організації в них педагогічної практики та іншої навчально-виховної роботи» [13]. Фактично дана постанова дала початок створенню навчально-наукових і навчально-науково-виробничих комплексів.

Таким чином, в Україні процеси створення навчально-наукових комплексів розпочато досить недавно. Найважливішими факторами, що спричинили створення інтегрованих систем, були педагогічні інновації кінця ХХ століття – ідеї неперервності та ступеневості освіти. Першим етапом розвитку навчальних комплексів було ініціювання до об'єднання зусиль ВНЗ різних рівнів акредитації з метою уникнення дублювання напрямів спеціальностей, збереження належної матеріально-технічної бази в умовах загального реформування і становлення національної освітньої системи.

Упродовж 1991–1994 рр. функціонувало близько 283 навчально-наукових комплексів. До їх складу входили загальноосвітні, професійно-технічні, вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації та підрозділи післядипломної освіти.

Другим етапом розвитку навчальних комплексів типу «школа – коледж – ВНЗ», «коледж – ВНЗ» є період нормативного забезпечення їхньої діяльності. Основою побудови моделі ступеневої підготовки фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах є підходи неперервності професійної освіти; інтегративності, диференційованості, багаторівневості, багатoproфільності, професійної спрямованості, ступеневості, комплексності та соціальної зумовленості [14].

Логіко-історичний аналіз становлення навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет» дає підстави дійти висновку, що паростки неперервної педагогічної освіти деякою мірою проявляються ще з часів Київської Русі, а саме в Києво-Могилянській та Островській академіях. Зародження навчально-наукових комплексів відбувається у ХХ ст. Пильну увагу підготовці педагогічних кадрів у системі неперервної педагогічної освіти на базі навчальних комплексів вчені почали приділяти лише з 90-х років ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua>
2. Моторная Л. В. Особенности организации научно-методической работы в колледже / Л. В. Моторная // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Сер. «Педагогика, психология». – 2013. – № 2(13). – С. 217–219.
3. Положення про навчальний та навчально-науково-виробничий комплекси // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 14. – С. 3–10.

4. Бережная Л. И. Организационно-педагогические основы подготовки специалистов физической культуры в педагогическом колледже на базе учебного комплекса : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Бережная Лариса Ивановна. – Волгоград, 2004. – 205 с.
5. Денисова Н В. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів в умовах навчально-наукового комплексу «коледж-університет» : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Денисова Наталія Володимирівна. – Х., 2006. – 186 с.
6. Диханова Л. Г. Научно-педагогические основы подготовки педагогов дополнительного образования в колледже : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Диханова Людмила Григорьевна. – Ростов н/Д, 2002. – 240 с.
7. Чепка О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах навчального комплексу «педагогічний комплекс – педагогічний університет» : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Чепка Ольга Володимирівна. – Черкаси, 2010. – 263 с.
8. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша половина XX ст.) / Н. М. Дем'яненко. – Київ, ІЗІМН, 1998. – 328 с.
9. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – С. 31–109.
10. Майборода В. К. З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928–1941 рр.) / Майборода В. К. // Початкова школа. – 1990. – № 12. – С. 35.
11. Побірченко Н. С. Безперервна педагогічна освіта в історичному вимірі // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. – Випуск 32. – С. 184–192.
12. Кравченко І. М. Учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Кравченко Ірина Миколаївна. – К., 2008. – 215 с.
13. Собрание постановлений Правительства СССР. – 1989. – № 30.
14. Ковалевский В. П. Проблемы интеграции систем «колледж – вуз» [Електронний ресурс] / В. П. Ковалевский, И. Д. Белоновская, Ж. Г. Пискунова // Тезисы Всероссийской научно-практической конференции «Актуальные проблемы интеграции средней и высшей ступеней региональной системы непрерывного образования». – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2001. – Режим доступа : <http://www.tstu.ru/science/seminar/neprobr/pdf/kovalevsky2.pdf>].